

De Mercurius en Neptunus pijp van Maarten Heerkens

Aad Kleijweg

Over Mercurius/Neptunus pijpen is al vaker geschreven. In PKN nummer 10 van de derde jaargang heeft Fred Tijmstra er zelfs een inventarisatie op los gelaten waarin hij twintig verschillende modellen beschrijft. Zo ook het hier beschreven pijpenkopje de gekroonde 65 komt in dat artikel aan bod. De beschrijving luidt als volgt " Voorzijde: een tweemaster en een driemaster . Achterzijde: Gekroonde 65 omgeven met niet leesbare tekst. Periode 1780-1800. Pijpenmaker Willem Vergeer 1783-1803". De tekst bij het hier beschreven exemplaar is echter wel leesbaar en geeft ons de naam van de pijpenmaker Maarten Heerkens weer, wat tevens de pijpenkop op een latere datering brengt. Omdat de naam van de pijpenmaker op de kop staat vermeld en omdat hij zo fraai uitgevoerd is wil ik deze pijpenkop graag onder de aandacht brengen.

Beschrijving pijpenkop

Het is een ovoïde model met het hielmerk de gekroonde 65. Op de linkerzijde van de hiel staat het bijmerk het wapen van Gouda. Op de linkerzijde van de ketel zien we een fraai uitgevoerde op een koopbaal zittende Mercurius "de god van de handel" met in zijn linkerhand de slangenstaf, steunend op zijn rechterknie en in zijn rechterhand de geldbuidel. Op zijn hoofd draagt hij een helm met vleugeltjes en zelfs aan

zijn voeten zien wij vleugeltjes. Op de rechterzijde van ketel zien we een fraai uitgevoerde zittende Neptunus "de god van de zee" met in zijn rechterhand de drietand en in zijn linkerhand een vat waaruit water stroomt. Neptunus heeft een warrige haardos en een puntsik. Aan zijn voeten zien we een grote vis liggen. Op de achterzijde van de ketel is in een medaillon het merk 65 van de pijpenmaker geplaatst met daarboven een kroon. Onder het medaillon zien we een tekstlint met daarin vermeld de naam van de pijpenmaker M. B. Heerkens.

De betekenis van de kleine onderstreepte B is mij onbekend. Op de voorzijde van de ketel zien we tussen de twee goden de zee waar op het water een twee- en een driemaster dobberen met gestreken zeilen.

1a. Collectie Aad Kleijweg; 1b. Omgeving Gouda; 2a. Ovoïde; 2b. Mercurius / Neptunus 65 gekroond M B Heerkens 3; 2c. Gouds wapenschild / -; 2d. 65 gekroond ; 2e. Ongeglasd; 2f. Gebotterd; 2g. Gehele radering rondom ketelopening; 3a. ; 3b. ; 3c.; 4. 1810-1840; 5. Gouda; 6. Maarten Heerkens; 7. [2, p.113]

De pijpenmaker van deze fraaie pijp is Maarten Heerkens die in Gouda werkzaam was van 1805 tot 1841. De pijp zal gemaakt zijn in de latere periode dat hij werkzaam was. Er is ook een variant bekend van deze pijp die op de achterzijde van de ketel gelijk is aan deze en het merk 65 draagt in het medaillon, maar op de hiel staat het merk GDH, het tweede merk dat bij Maarten Heerkens in gebruik was.

Mercurius/Neptunus pijpen symboliseren dat het goed voor het land is wanneer de overzeese handel goed loopt. Op de steel van een Mercurius/Neptunus pijp van Willem Begeer (1767 - 1844) werd dit letterlijk vermeld. Op de steel van deze pijp stond "KOOPHANDEL EN ZEEVAART GOED IN STAND DAT IS DE BLOEIY VAN HET VADERLANDT" "WILLEM BEGEER FABRIQUEUR IN GOUDA". Ook voor de Goudse pijpenmakers was de export naar overzeese gebiedsdelen van hun producten van groot belang.

Literatuur:

- [1] *Tymstra, 1980. Pijpen met de afbeelding Mercurius/ Neptunus. In: Pijpelogische Kring Nederland, 3e jaargang, nummer 10, p. 7-11.*
- [2] *Duco, D.H., 1987. De Nederlandse klei pijp; handboek voor dateren en determineren. Leiden.*